

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת הקת תשע"ה -

מנבילה, מכל מקום הרי חלב אסורה רק מספק משא"כ הנבילה ודאי אסורה.

מעתה יש לעיין כעין הנ"ל, מהו אם יאכל הודאי נבילה האם ילקה, אם נימא דבדינא דהקל הקל לוקה, כדמשמע מתשובות חתם סופר (יו"ד ס"י ע"ג) שאם אינו עושה האיסור הקל אלא האיסור החמור, עבר בזה על איסור דאורייתא.

דלחד גיסא יש לומר דלקי, דהא אכיל איסור חמור כשהיה יכול לאכול איסור קל, אמנם לאידך גיסא יש לומר דלא לקי, דלהצד דהוי חלב הא היה ראוי שיאכל נבילה ואם כן הוה הנבילה רק ספק איסור. וכעין זה יש לשאול (גם לולא דברי המחנה חיים הנ"ל), לשיטת הרמב"ם (פ"י הל' טומאת מת ה"יב, פ"י הל' כלאים הל' כ"ז) דספק דאורייתא מן התורה לקולא, האם ילקה אם אכל הנבילה.

ג. ספק ציצית בכלאים

יש לדון דתליא בהנידון בעשה דציצית דדוחה איסור כלאים, מהו בספק חיוב ציצית דלרמב"ם פטור מציצית מדין ספיקא לקולא, והיה בהם כלאים, האם להרמב"ם לקי.

והיינו האם נקטינן כהצד החומר [היינו דחייב בציצית] כדי לפוטרו ממלקות, אע"פ שבאמת דינא לנקוט לקולא. [ועיין בזה בשאגת אריה (חדשות ס"י ט) בכהן שנטמא לספק קרוב].

ד. לא נקטינן כהצד דטומאה

אך אטו תרומה שנגעה בספק טומאה ברשות הרבים ואכלו זר, נימא שלא ילקה שמא הוא טמאה. [א"ה, היינו לדעת רמב"ן (שבת צ"א ב') שעל תרומה טמאה אין חייב לזר וליכא אלא איסור עשה, ודלא כרשב"א (שם) ורמב"ם (פ"י מהל' תרומות ה"י) שחייבין גם על תרומה טמאה].

וכן לענין טבל שלא היה לו שעת הכושר שנטמא בשעת התלישה דלא הוה טבל (כמבואר בסוגיא בפסחים ל"ג א'), אם נטמא בשעת התלישה בספק טומאה ברשות הרבים נימא דלא ילקה, דלא הוה ודאי טבל דהרי שמא הוא טמא. ולא משמע כן.

ולפי זה יש לומר גם בנידון דידן דילקה להרמב"ם. ולהשאגת אריה שדן שאינו לוקה שמא יש כאן מצוה, תיקשי מכל הנ"ל.

* * * סוף טומאה לצאת

הנה איתא בשולחן ערוך (יו"ד ס"י שע"א סע' ד', ומקורו במשנה באהלות פ"ג מ"ז) שאם פתחי הבתים והחלונות נעולים, ופתח אחד פתוח, טומאה יוצאת לתחת הפתח ואסור לכהן לצאת דרך אותו פתח, והטעם, משום דהואיל וסוף הטומאה לצאת דרך שם רואין כאילו כבר יצאה.

ויש לדון מהו כהן שאביו מת, האם שרי להבן לצאת בפתח וליטמא בהטומאה דסוף טומאה לצאת, דהוא טמאה מדרבנן, באופן שאינו יוצא מהפתח לשם קבורה.

א. ספק דרבנן לקולא

הנה שורש הספק, האם נימא בזה ספק דרבנן לקולא, דהנה סוף טומאה לצאת הוה רק טומאה מדרבנן, והרי הכא הוה ספק אם מותר לכהן ליטמא לאביו כשאינו לצורך הקבורה.

דהנה איתא בשולחן ערוך (יו"ד ס"י שע"ג סע' ה') כל אלו שכהן מטמא להם, מיטמא אפילו שלא לצורך. [והביא דעת המחמירים רק בשם יש אומרים].

אבל ברמ"א כתב דנכון להחמיר שלא לטמאות רק לצורך קבורה

כלי קיבול לתורה

וְכָל כְּלֵי פְתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צְמִיד פְּתִיל עֲלָיו טָמֵא הוּא (י"ט ט"ו)
מתוך דברים שכתב רבינו בהקדמה לספרו בר אלמוגים:

הנה מבואר בגמרא שבת (נ"ב ב') דטבעת של אלמוג וחורתמה של מתכת, אינה מקבלת טומאה, דעיקר הטבעת עשוי מעץ אלמוג, והיא פשוטי כלי עץ שאינן מקבלים טומאה.

והקשו תוספות (שם ד"ה היא) אמאי הוה פשוטי כלי עץ, הרי בטבעת יש בית קיבול במקום מושב החותם. ותירצו דאין זה בית קיבול, דהרי בית קיבול העשוי למלאות לא שמייה בית קיבול.

אך בתוספות בסוכה (י"ב ב' ד"ה מהו) כתבו דבית קיבול העשוי למלאות הרי הוא מקבל טומאה, ואם כן הדרא קושיית תוספות.

[והיה אפשר לומר דגם לדברי תוספות בסוכה הוה פלוגתת תנאי דר' אליעזר וחכמים המובאים שם, ואם כן נימא דהך דטבעת אלמוג אתי כחכמים].

וכתב בחזון איש (כלים ס"י כ"ז סק"ד) ליישב קושיית תוספות בשבת לפי דעת תוספות בסוכה, דאירי שהטבעת עצמה אינה יכולה לעמוד בפני עצמה רק לאחר שתקבל הקיבול, ונהי דכל תכלית הקיבול להשאר שם, מכל מקום בעינן שיהא בית קיבול גם בלא הקיבול.

והנה יש לן למילף מהנ"ל דעל האדם להיות בית קיבול ללימוד התורה, אף לפני שערב עליו הלימוד ונבלע באברים.

ואף אם כל קיבולו ללימוד רק מפאת עריבות הלימוד שיבוא לאחר מכן, גם זה מקרי בית קיבול, וזה עדיפא טפי מאם רצונו להיות בית קיבול רק אם קודם ערב עליו.

וזה חובת האדם ללמוד ולהעמיק אף שבתחילת הלימוד הדברים קשים עליו ואין לו נחת ושמחת הלבב, אך שידע שלאחר מכן ודאי יתקיים פקודי ד' ישרים משמחי לב. [ועיין שם עוד מה שכתב רבינו].



ספק טומאה

הנה יש לשאול אם היה ב' אפשרויות היאך כהן ילך להציל נפש, או דרך רשות הרבים שיש שם ספק טומאה, או דרך אהל המת שטמא ודאי, דאמרינן שילך דרך הרשות הרבים מכיון דהוה רק ספק טומאה, מהו עשה הכהן שלא כדין והלך הכהן באהל המת, האם נימא שילקה:

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי נימא דילקה, דהרי הספק טומאה ברשות הרבים נקטינן דהוה טהור, ואם כן הרי לא היה היתר לכהן ליטמא באהל המת.

או דילמא אמרינן דלא לקי, דהרי להצד דאיכא טומאה ברשות הרבים אם כן הוה הכניסה לאהל המת רק ספק איסור ולא ילקה.

[וכל זה כד נימא דכהן הותר בספק טומאה ברשות הרבים, וכדכתבו תוספות בכתובות (כ"ח ב' ד"ה בית), אבל בצ"ח בברכות (י"ט ב' ד"ה רורו) כתב דלא כן. ובמנחת חינוך (מצוה רס"ד) נסתפק בזה].

ב. ספק חלב או ודאי נבילה

הנה כעין זה יש לדון באחד שמוכרח לאכול ספק חלב או ודאי נבילה, דאמרינן (קול סופר, מבעל המחנה חיים, בחידושים לסוגיא דהקל הקל אות י"ב, ונדפס גם בשו"ת מחנה חיים סוף ח"ג) דיאכל הספק חלב, דאע"פ דחלב חמירא

על הנפל.

הנה יש להקדים כמה הקדמות, ואחר כך נביא בזה קושיא עצומה:

א. אין ספק מוציא מידי ודאי

הנה מקשינן בגמרא (שם) הא אין ספק מוציא מידי ודאי, והרי הכא ודאי הטילה נפל בבור, וספק גררוהו וספק לא גררוהו ההיא שעתא, ומכל מקום אמרינן דקאתי ספק ומוציא מידי ודאי.

[והא דאמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי, איירי אף בספק הרגיל וקרוב לו דאי, דהרי אם הוה רוב גמור בזה נימא דרובא וחזקה רובא עדיף, ולאידך גיסא אם הוה ספק שקול, בזה פשיטא דאזלינן לחומרא אף בלא היה מקודם ודאי, אלא איירי דהוה קרוב לו דאי].

ומשני בגמרא, דהוה ספק וספק, דאיירי דהיה ספק אם היה כלל נפל, דלא תימא שהטילה נפל לבור אלא אימא שהפילה כמין נפל לבור והוי ספק וספק. [נמכל מקום מטהרינן ליה אע"ג דספק ספיקא לטהר ברשות היחיד נמי טמא, דהוי ספק הרגיל].

ועוד משני, דהתם ודאי וודאי הוא, דכיון דחולדה וברדלס מצויין שם ודאי גררוהו בההיא שעתא.

ב. קושיית תוספות

הקשו תוספות, אם היה ברשות הרבים, אם כן תיקשי דאפילו בספיקא אחת טהור, ויהא טהור אף בלא הספק שמא הפילה רק כמין נפל לבור.

ואם איירי ברשות היחיד, הא יש לחוש שגיררו את המת בתוך חור ומגיע החור לתחת רגליו, וטומאה בוקעת ועלה. [דעל כרחך בחורייהו ליכא פותח טפח, דאי איכא פותח טפח היאך מועלת גרירה לתוך החור, והא פותח טפח מביא את הטומאה לתוך הבור].

אלא ביארו בתוספות, דעל כרחך הבור עצמו רשות היחיד, וסביבות הבור רשות הרבים.

ולכן בספק אחד לא סגי כיון שהבור רשות היחיד, אבל אין לחוש שהנפל תחת רגליו, דסביבות הבור רשות הרבים. עד כאן דברי התוספות.

ג. אדם נחשב כאהל

הנה יש להקדים, דאדם חשיבא כאהל, מכיון דנחשב כחלול והצד העליון מביא את הטומאה, כדתנן באהלות (פרק י"א משנה ג') ובעדיות (פרק ד' משנה י"ב).



קושיא עצומה

מעתי תיקשי קושיא עצומה, דאכתי יטמא הכהן, דניחוש שהמת תחת רגליו, ואז הכהן מאהיל על המת, והרי כיון שמאהיל גם על הבור וזה נחשב אוהל, נמצא דאם הטומאה תחת רגליו, באה הטומאה לתוך הבור על ידי גופו המתכופף לבור, והוי גופו המתכופף כמו גג והטומאה נכנסת לתוך הבור, וכיון שהבור רשות היחיד נתמלא הבור טומאה.

ואם כן שוב קשה למה טיהרו את הכהן, אע"פ שרגליו בסביבות הבור שהוא רשות הרבים, וברשות הרבים טהור מספק, אבל תוך הבור הוה רשות היחיד, והרי ספק טומאה ברשות היחיד טמא.

ויש לדון בהאי קושיא בכמה אנפי:

תירוץ א' - פקעה הטומאה ברשות הרבים

שמעתי ליישב דכיון דהטומאה עוברת דרך סביבת הבור שהיא רשות הרבים חשבינן לה כפקעה.

[ובמקום אחר כתב רבינו בלשון אחר, הנה חזינן בטומאה צפה ובנורקת, מטהרינן בספיקו ברשות היחיד, ואם כן אולי נימא דטומאה אהל ברשות היחיד כשהדבר המטמא ברשות הרבים, או ברשות היחיד אחרת ובאמצע רשות הרבים, מקילינן בספיקו].

אמנם לעני"ד צריך עיון בהאי תירוץ, דנראה לא כך, ויש לדון בזה בכמה אופנים:

א. הנה נפקא מינה לדינא בבית חולים, כשיש ספק אם יש מת בבית חולים, להסוברים דבספק טומאה ברשות הרבים שרינן לכהן, [עיין תוספות כתובות כ"ח ב' ד"ה בית], דאף אם נידון שבית חולים חשיב

ולהביא לו ארון ותכריכין. נמכל מקום לוויה לילך שרי אף לרמ"א משום שהוא כבוד המת. ודעת הש"ד (נקודות הכסף שם) להקל, וכתב דכן המנהג פשוט. ושאר האחרונים (ב"ח שם, חכמת אדם כלל ק"ס דין ה', קיצור שו"ע סי' ר"ב ס"ק י"א, וע"ע דרך החיים דיני טומאת כהן מ"ו ב') כתבו שהמנהג להחמיר.

ב. דאורייתא שנתגלגל לדרבנן

אך יש לומר דזה דמי לאיסורין דאמרינן דמכיון דלגבי הדאורייתא מחמירין, אם כן גם בהדרבנן.

כגון הא דדן הגרע"א (קמא סי' ס"ד) לענין איסור הטלת מום בבכור, האם אסור להטיל מום בספק בכור על ידי נכרי.

מי אמרינן דמותר, מכיון דהוה רק ספק בכור, ואיסור אמירה לעכו"ם הוא רק מדרבנן, ואם כן נימא ספק דרבנן לקולא.

או דילמא אמרינן דאסור, דמתחילה נאסר הבהמה מצד ספק בכור, ומשום הכי נאסר בגיזה ועבודה כדינא דבכור, אם כן לא מקילינן בספיקו בהא דנתגלגל ממנו איסור דרבנן, כגון להטיל מום על ידי אמירה לעכו"ם. והכריע הגרע"א כהצד השני דאסור.

והכי נמי בנידון דידן, נימא דמכיון דמספק צריך להחמיר שלא ליטמא אלא לצרכי קבורה, אם כן נימא דגם בטומאה דרבנן צריך להחמיר.

ג. ספק כלאים

הנה כתב בחזון איש בכלאים (סי' א' ס"ק א' ד"ה ואפשר) דאע"ג דבודאי כלאים אסור מדרבנן לומר לעכו"ם להרכיב הכלאים, מכל מקום בספק כלאים שרינן, דהרי אמירה לעכו"ם אסור רק מדרבנן ואיירי דהוה רק ספק איסור כלאים, אם כן הוה ספק איסור דרבנן דאזלינן ביה לקולא.

וצריך עיון מאי שנא מהגרע"א, דבספק בכור אסור לומר לנכרי להטיל מום.

ד. ספק מלאכה

מיהו בספק מלאכה בבכור, יש לומר דזה שרי באמירה לעכו"ם, דספק דרבנן לקולא, דהספק אינו בבכור אלא בהפעולה.

[ועיין בבאר יצחק (או"ח סי' י"ג ענף ט') להחמיר אמירה לעכו"ם בספק מלאכה דאורייתא לצורך מצוה, דספק דרבנן לקולא, אך מכל מקום צירף גם דעת בעל העיטור (מונא ברמ"א סי' רע"ו סע' ב') דשרינן לומר לנכרי לדבר מצוה גם כשהנכרי עושה מלאכה דאורייתא].

מעתי בנידון דידן יש לומר דשרינן, דהספק לא במת אלא בפעולה, ודמי להך דספק מלאכה בשבת, ואם כן נמצא דיהא מותר. אך כל הני חילוקים צריכים עיון רבה.

ה. עיקר הדין כמתירים

אך יש למידן מטעמא אחרינא, דעיקר הדין כהמתירים לכהן ליטמא גם שלא לצרכי קבורה, אלא דחיישינן לאוסרים, ונימא דבדרבנן אין לחוש.

וראיתי בפירוש פרחי טהרה (יו"ד סי' שע"ג סע' ה') שכתב על דברי הרמ"א דנכון להחמיר, דבאמת בטומאה דרבנן נראה דיש להקל בזה, בפרט שטומאה דרבנן מותרת לצורך מצוה. חזינן דלא פסיקא ליה כולי האי.

ובשבות יעקב (ח"ג סי' צ"ב) כתב דהמנהג להחמיר. אך התייר להחזיר תינוק לבית אע"פ שאחיו המת נמצא שם. [ועיין שם דהזכיר גם טומאה דרבנן].



מעשה בטומאה בבור

הנה אמרינן בגמרא פסחים (ט"א) מעשה בשפחתו של מציק אחד [פירש רש"י, איניש אלמא] ברימון, שהטילה נפל לבור, ובא כהן והציץ על שפת הבור לידע אם זכר הוא אם נקבה היא, [פירש רש"י, כדי שתבחין בין טומאת וטהרת זכר לימי טומאת וטהרת נקבה] ולא נזכר אותו כהן על אזהרת לנפש לא יטמא, והציץ בו בבור ולא ראה הנפל. ובא מעשה לפני חכמים וטיהרוהו הכהן ממאהיל על המת, מפני שחולדה וברדלס מצויין שם וגיררו הנפל לחורן, ונמצא דלא האהיל

רגליו בעמדו סמוך לבור אכתי ליכא פותח טפח. [ועיין בתוספות הרא"ש נדה ט"ז ב' שביאר ענין המחילה].
אבל אין התירוץ מרווח, דבשלמא כניסת המחילה לבור היא בפחות מפותח טפח, זה שפיר מצינן למידע שהרי חזינן הכי, וגם הדרך כן, אבל מנא לן שאינו מגביה לאחר מכן בטפח עד מקום רגלי המתכופף, ואז אף שהנפל מרוחק מאוד מכל מקום הכל מלא טומאה.



תירוץ ז' - דבר טמא אינו מקבל טומאה

יש ליישב עוד, דהנה אמרינן דדבר טמא אינו מקבל טומאה, ואם כן הרי קודם מגיע לבור ואחר כך מתכופף, ואם כן לפני שנתכופף אם היתה טומאה תחת רגליו, הרי קדמה לו טומאה וכבר נטמא, [רק לא מטמאין מחמת ספק טומאה ברשות הרבים], ועכשיו שנתכופף לא יקבל טומאה מהבור, דאי אפשר לטמאו מכיון דשבע ליה טומאה. וכדון בחזון איש בטהרות (סי' י"ג סק"ט).

ויש לעיין בהאי תירוץ בכמה אנפי:

א. נפקותא

לפי זה בהא דכתבנו לעיל דבהלך מהפרוזדור לקיטון שלידי יהא טמא, לא יהא כן. וכמו כן הנמצא בבקעה בימות החמה וממשיך להיות בימות הגשמים, יהא טהור.

ב. פסקינן שטהור

אך אין התירוץ מספיק, חדא, דלגבי הטומאה הראשונה לפני שנתכופף הרי מטהרינן ליה מפאת ספק טומאה ברשות הרבים, ועכשיו יקבל טומאה מפאת ספק טומאה ברשות היחיד, ויש לעיין אם אמרינן בזה ממה נפשך שאם יקבל מהבור הרי היה טמא מקודם, דהרי על הטומאה הקודם פסקינן שטהור.

ג. אם זו משהו

ועוד, אין התירוץ מספיק, שהרי לאחר שנתכופף אם רגלו או ידו זזה משהו ימין ושמאל, אז יש לחוש שהטומאה הרצוצה בוקעת למקומו החדש ואז הוא כבר כפוף ושתי הטומאות באות כאחת ולא הוה שבע ליה טומאה.

ד. ראייה שאני

בזה דנו ליישב דברי התוספות בנדה (ב' א' ד"ה מעת) דהקשו במעת לעת שבנדה, הוה ליה ספק טומאה ברשות היחיד, ותירצו דראיה שאני. ותיקשי ליטמא משום מגע דמה וליהוי ראשון, אלא להאמור נימא שבע ליה טומאה. [ובפשוטו במגע לא מצינן לטמא דלא אתחזק שם כלל טומאה וכל הנידון רק מפאת ראייה].

ה. דברי החזון איש

הנה בהאי נידון אם דיינינן שבע לה טומאתו היכא דבאמת מטהרינן, עיין בחזון איש (אה"ע נשים סי' מ"ח סק"ב) דאמרינן דכיון דהמאורע הראשון אמרינן דלא אירע והלכך אינו שולל השני אע"פ שתלוי בו, והיינו בכגון במספקינן אם נתקדשה לראשון או לשני, והנה כלפי השני היתה בחזקת פנויה, ואם השני חזר וקידשה צריכה גט, אע"פ שכל קידושיה לשני רק אם נתקדשה לו מקודם ואם כן מאי מקדשה. [ועיין באורך בציונים והערות שבסוף ספר חמדת שלמה (סי' ח)].



האיסור להכנס בהר הבית

כָּל הַנִּגַּע בְּמַת גְּנָפֵשׁ הָאֲדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת מִשְׁפָּח ה' טָמֵא וְגו' (י"ט י"ג)

איתא בקרא האיסור ליכנס לעזרה בטומאה. ויש לדון אמאי אסור בזמן הזה להכנס לפנים מחומת הר הבית:

א. אמאי אסרינן

הנה יש לשאול אמאי אסרינן, דהנה לענין זב צריך עיון אם יש לחוש [שאיז צטרכו ז' נקיים ומים חיים], דהרי יש לו חזקת טהרה. ולדון לאסור מפאת ספק טומאה, הנה בטומאה שעל ידי ראייה כתבו תוספות בריש נדה (ב' א' ד"ה מעת) לחד תירוצא דלא אמרינן בה ספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא, ואף לאידך תירוצא, הכא לית לן ריעותא להסתפק.

רשות הרבים, אבל יהא אסור למבקר להכנס לשירותים, דשם הוה רשות היחיד, ואם נכנס לשם יהא טמא, ולא איכפת לן שברשות הרבים טהור. וכמו כן אם מוציא דברים מתחת למטה של החולה. [כד נימא שתחת המטה הוא רשות היחיד].

ב. כעין זה באופן שיש ספק מת ברשות הרבים דהנמצאים שם טהורים, כגון ספק מת בפרוזדור גדול שעוברים שם אנשים רבים, והנה יש לפרוזדור בצידו חדר קטן למכשירי נקיון וכיוצא בו דהוא רשות היחיד, אם אדם הלך בפרוזדור ונכנס לחדר, יהא טמא, כיון דהשתא נמצא ברשות היחיד, וכיון דהטומאה הולכת לכל מקום באהל, לגבי הנמצא שם הוה ספק טומאה ברשות היחיד, ולא נימא דברשות הרבים פסקה הטומאה.

ג. הגע עצמך, אם יהא חדר גדול שחלקו רשות היחיד וחלקו רשות הרבים, ויש ספק טומאה בחלק שהוא רשות הרבים, והאדם נמצא בחלק שהוא רשות היחיד, הרי ודאי יהא טמא, דהרי הטומאה נמצאת בכל החדר, ואם כן הכי נמי בכה"ל, מקום שזה רשות היחיד יש ספק טומאה.

תירוץ ב' - ר' שמעון

בדרך פלפול יש ליישב, לדעת ר' שמעון (טהרות פ"ו מ"א) דספק מת ברשות היחיד והעבירו לרשות הרבים, רשות הרבים מצלת, ואם כן הכא נמי אי אפשר לטמאו מפאת מאהיל ברשות היחיד, דרשות הרבים מצלת, וזה נכון, אך דחיקא טובא לאוקמא כר' שמעון ודלא כהלכתא.

[ועוד לפי מה שכתב בחזון איש בטהרות (סי' ה' סק"ג) דדינא דר' שמעון רק במסוכן ולא בספק שרץ ספק צפרדע, אם כן אזדא האי תירוצא].

תירוץ ג' - תחת רגליו איכא אויר הבור

יש ליישב, דאיירי שהבור נוטה כלפי פנים, שאין הדפנות ישרות אלא אלכסוניות כלפי צדדי הבור, ונמצא כאשר עומד על שפת הבור ומתכופף לבור, לא יתכן שהמת תחת רגליו, דהרי אם גרוהו, גרוהו למחילות שבצדדים, אבל תחת רגליו אין מחילות אלא רק אויר הבור.

אך דוחק לומר דאיירי בכהאי גוונא, דהרי היאך מניחים בור קמור, הרי יכול הקימור ליפול והוה סכנתא. אלא אם כן איירי בסלע מוצק כברזל.

או יש לומר דאיירי שיש על הבור מכסה שפתוח בחלקו וחלך על המכסה ונתכופף.

תירוץ ד' - גוררים לעומק ולא לצדדים

עוד יש ליישב, דסברא דהחולדות אינם גוררים המת לצדדים מחמת סביבת הבור, אלא גוררים את המת לתוך עומד הבור, ואם כן אינו תחת רגליו ממש כאשר מתכופף.

וכי תימא מכל מקום המחילה מתמלאת טומאה וזה בוקע תחת רגליו, אך אם המחילה הסמוכה לבור אין בה טפח, [ועל כרחך צריך לומר דבהכי איירי דאם לא כן תבוא הטומאה דרך המחילה לבור], אם כן אין הטומאה מתפשטת שם ורק כנגדה עולה למעלה, נמצא דעכשיו המת אינה תחת רגליו ולא יגיע הטומאה לבור. ואתי שפיר היטב.

תירוץ ה' - אין בו טפח על טפח

עוד תירוץ יש לדון, דהחלק של גופו שעל הבור אין בו טפח על טפח, כגון חוטמו, שאינו מביא טומאה לבור.

אך לפי זה תיקשי אמאי דיינינן שיטמא אם הטומאה היתה בתוך הבור, כגון אם המת לא היה נגרר. אך לא קשה דבזה לא בעינן לדון אהל אלא חיישינן דילמא הטומאה תחתיו ועולה למעלה.

תירוץ ו' - מרחיקתו טובא מהבור

אבל באמת לאחר העיון יש ליישב בקל, דדרך החולדה לגרור לשמור לעצמה, ולכן אינה מניחתו בבור, ואם כן מרחיקתו טובא מהבור, ואם כן לא קשה כלל שבשעה שמתכופף אין מת תחתיו והלכך שפיר טהור.

אך יש להוסיף, דהמחילה הסמוכה לבור אין בה פותח טפח לא רק בכניסה לבור אלא גם בהמשך, דאם לא כן אכתי הרי כל המחילה שיש בה פותח טפח נחשב כמליא טומאה ובוקעת ועולה תחת רגליו וכאשר מתכופף יעבור הטומאה לבור, אלא צריך לומר דאיירי דכנגד

ולענין בעל קרי מהני טבילה, ולענין עזרת נשים בעי הערב שמש מדרבנן, ולענין הר הבית סגי בטבילה אף מדרבנן.

ולענין טמא מת שרי בהר הבית אף מדרבנן, אך לא לפני מן החיל.

ב. אחרים יכשלו

אך באמת יש לאסור, חדא, דאם יכנסו למקום שהוא ודאי הר הבית יכנס אחר היכא דמתסר מדרבנן לפני מן החיל או למחנה שכינה.

ויש לעיין אם בכהאי גוונא יש כאן לפני עור, אם להעושה מותר אלא יש לחוש שאחר יעשה, כגון ישראל שהולך בדרך לצורך עצמו, ויודע שאם ילך גם כהן ילך שם ויש שם מת.

דהנה חזינן דכשעושה לעצמו ליכא לפני עור, אך אפשר דשרינן כשעושה לעצמו דוקא במילי דמצוה ולא במילי דרשות. ומכל מקום לא גרע מחיוב לאפרושי מאיסורא דלא יגרום לחבירו איסור.

ג. רוב המקום מותר בכניסה

עוד יש לדון לאסור, דלא בקיאינן ודילמא נכנס לפני מן החיל ולמחנה שכינה.

אך הנה בספר הכריתות (סי' ר') הקשה ליתסר בכל העולם לרוע ולחרוש משום ספק נחל איתן, ותירץ דכל דפריש מרובא פריש ולא הוה קבוע כיון דאינו מנכר, ואם כן הכא ליזיל בתר רובא דרוב הר הבית מותר.

אך יש לדון בג' אנפי אמאי לא ניזיל בתר רוב,

מדרבנן אסור משום קבוע

חדא, דהרי מדרבנן מתסר משום קבוע, ודוקא נחל איתן שרינן משום חיי נפש.

יכנסו למקום האסור

תו, דהא יש מקום דודאי ידעינן דלפום כל החשבונות הוה ליה מחנה שכינה ואם כן גורם שיכנסו למקום זה.

ספק השקול

תו, דיש לדון דאף במקומות המסופקים אין כאן היתירא דרוב, כיון דידעינן האי מקום שהוא ודאי מותר, נמצא דכל המקומות המסופקים הוי ספק השקול.

ודמי להיכא דיש נחל איתן וידעינן קו ארכו וידעינן נמי מדת ארכו, אלא מספקינן במקום תחילתו וממילא במקום סופו, דהוה ליה ספק השקול, ולא שייך למידן כל דפריש כיון דהמקומות שאינן מסופקין אינן בכלל הרוב, ואם כן הכי נמי הכא. [אך כל זה היכא דהאפשרות רק או צפון או דרום למקום הידוע, אך אם יש גם אפשרויות אחרות, הכל הוי בכלל הספק ושוב יש למיזל בתר הרוב].

נמצא ג' טעמים. א. דאף היכא דאיכא רוב מתסר מדרבנן מפאת קבוע. ב. דיש מקום ידוע. ג. דלגבי ספיקות הוי ספק השקול ולא נימא כל דפריש.

עניני שבת

ד. ביאור החילוק בין בורר למלבן

תו הקשה בדובב מישרים, דאף להירושלמי יש לחלק בין בורר דבזה בעינן שיגמור, ובין מלבן, וכתב דאין לדמות מלאכת מלבן למלאכת בורר כמובן.

ולכאורה צריך להבין דבריו מאי החילוק, ונראה לומר, דבשלמא בבורר אכתי לא ראוי, משא"כ בליבון יש תיקון בבגד בכל לכלוך שיוצא דהבגד נעשה מתוקן יותר, ואי אפשר לומר דאכתי אין הבגד ראוי, דהרי לעולם הוא ראוי אלא בהסרת הכלוך אסרה תורה שמתקן יותר ואם כן מה לן בזה שנשאר לכלוך.

ובשלמא לענין גוזז שפיר קאמר המשנה ברורה דאם נשאר שערות לבנות יש לומר דאינו מתייפה, דהתם היפוי שהוא שחור וכל שיש לבנות לא נתייפה, וזה דמי למלאכת בורר, אבל בליבון לא נימא כן.

ובאמת הרי לכאורה פשוט שאם יש שני כתמים על בגד וכיבס אחד מהם בשלימות ואת השני לא כיבס ודאי יתחייב משום מלבן, וחזינן מזה כסברת הדובב מישרים. ובדעת המשנה ברורה יש לומר דמודה בשני כתמים דהוה באחד מהם מלבן, משא"כ בכתם אחד כל שנשאר השכבה התחתונה אכתי אין כאן ליבון.

ה. לחלק בין בגד שחור לשאר בגדים

דובב מישרים עצמו כתב ליישב בענין אחר קושיית הגרע"א אמאי בטלית אסרינן ובטיט שרינן, דהנה בטלית דאסור דוקא אוכמי [שחור] ושאר בגדים מותר. [ופירש רש"י, דהיינו משום דבבגד שחור האבק מקלקל מראיתו וקפיד עליה].

ואם כן אתי שפיר היטב, דההיתר לכסכס מפנים או לגרד, דווקא באינו אוכמי, [ודוקא מפאת שאין מים וכדפירש רש"י], משא"כ בבגד אוכמי אסור, והיינו הא דבמנער טליתו דאיירי באוכמי.

והנה מצאתי בהתהלה לדוד (סי' ש"ב) שנשתפק בזה אם ההיתר בטיט לגרד יאה אף באוכמי, וכתב תחילה דיש לומר דגירוד וכסכוס קיל דהוה שלא כדרך משא"כ יעור, אבל אחר כך נסתפק, ונשאר בצריך עיון.

ו. סתירה במשנה ברורה

דבברי המשנה ברורה מצאנו בזה סתירה גדלה, דהרי לפי מה שביאר בשער הציון, שהיתר הגירוד והכסכוס מבפנים היינו מכיון דנשאר לכלוך, אם כן יהא מותר בכל גווני, דהרי כתב דלהכי מנער אסור וזה מותר, הרי דקאי על אוכמי.

אמנם בביאור הלכה (סי' ש"ב סעי' ז') כתב לחלוק על הט"ז שהתיר ליקח טינוף על ידי גירוד, דאם כונתו ליפות, הרי אסור כדאסרינן בניעור, הרי דפסיקא להמשנה ברורה דמה דאסרינן בניעור יהא אסור בטיט.

והנה משמע דעיקר דעת המשנה ברורה כמו שכתב בשער הציון דכל שנשאר לא חשיב ליבון, ודברי הביאור הלכה באמת צריך עיון. וצריך תלמוד.

מנער טליתו

הנה אמרינן בגמרא שבת (קמ"ז א' לפירש רש"י שם) המנער טליתו מן העפר חייב חטאת.

והנה חזינן מזה דמלאכת כיבוס היא אף בלא מים, כל שמסיר מן הטלית את הכלוך באיזה אופן שיהא יש כאן מכבס.

והקשה הגרע"א בגליון הש"ס (שם), דמצאנו בגמרא (שם קמ"א א') דמותר להוריד הטיט מן הבגד על ידי גירוד, או להוריד הטיט על ידי שמגרד בפנים הבגד, [ורק מבחוץ אסרינן משום דדמי למלבן], והטעם דשרינן, פירש רש"י כיון שאינו כיבוס על ידי מים.

כלומר דיש לנו הכא יסוד דבלי מים מעיקר הדין מותר, ורק על ידי כסכוס אסרו מדרבנן, ואם כן קשה מאד שאמרנו דהמנער חייב חטאת. ונשאר הגרע"א בקושיא.

א. האם נשאר רושם

הנה מצאנו בזה שני דרכים ליישב, דרך אחת היא של המשנה ברורה (שער הציון סי' ש"ב אות מ"א), וכן נתכוון לזה הגאון השואל בדובב מישרים (סי' ס"א, השואל הוא רבי יוסף פישל דומ"צ דק' מעיכוב), והדרך השניה היא של הדובב מישרים, ויבואר להלן.

הנה הדרך הראשונה, היא, דטעם החילוק אם יש מים או לא, הוא דבאין מים נשאר רושם, משא"כ כשיש מים, כל הכלוך הולך.

ולפי זה במנער טליתו, שיש קצת עפר, ועל ידי הניעור נפלו לגמרי, בזה חייב חטאת. משא"כ בטיט שדבוק הטיט לבגד, בזה לעולם נשאר רושם, והלכך רק על ידי מים אסרינן מן התורה ובלא זה מותר, אלא אם כן מכסכס מבחוץ שאז אסור.

ולפי זה יצא חידוש דין, שאם על ידי הגירוד הטיט ירד לגמרי, יהא אסור.

ב. נשאר פסולת לא חשיב בורר

הנה בדובב מישרים כתב תחילה להביא ראיה לדרך זו, שמבואר בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) דמי שבורר והוציא פסולת, ומכל מקום נשאר פסולת שלא הוציא כל הפסולת, יהא הדין שאינו מתחייב.

ועיין במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' ש"מ סעי' א' ד"ה ומלקט) לענין מלאכת גוזז, דדין גוזז בשתי שערות, אבל בגוזז לבנה מתוך שחורה חייב אפילו באחת כיון דמתייפה, ודן שם אם נשאר שערות לבנות מהו, דלפי הירושלמי יש לדון נמי דלא יתחייב.

ג. קושיית דובב מישרים

הקשה בדובב מישרים על האי תירוצא דשער הציון ודהגאון השואל, דבאגלי טל האריך דלא קיימא לן כהירושלמי דהבבלי פליג, [והנה לפי זה המשנה ברורה לשיטתו דהביא הירושלמי להלכה], ואם כן לא יתכן ליישב קושיית הגרע"א מכח הירושלמי.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.